

Написане лишається

ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921– 1949 РОКИ)¹

[1935 рік, закінчення]
№365

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Єр – Мужен]

[14 грудня 1935]

14-XII

Сніг, сніг, сніг, думаю, що й в нас так само, й мені тужно в'явиту твою самотність, мій Ясний. Чи тепло в тебе, це моя головна турбота. Чи всі мої листи одержав?

[Над текстом, перевернувши листівку, дописано:] *Мої боти мені так служать! Дякую за них!*

[На лицьовому боці листівки поверх кольорового зображення південного краєвиду написано:] *Пишу щодня. Твої листи одержую з великою радістю. Мені теж здається, що ціла вічність пройшла з мого виїзду з дому!!*

Те[оя] К[оха]

[На лицьовому боці листівки вгорі надруковано:] 139 NICE – Jardin Albert-1er et Palais de la Jetée – Vue générale]¹.

[Листівка адресована:] *Monsieur V. Vinnitchenko Zakoutok Mougins A. M.*

[На штемпелі:] *HYÈRES EXTREME SUD DE LA CÔTE D'AZUR*².

[Під текстом адреси червоним чорнилом написано:] 14.XII.35

№366

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Закуток – Єр]

[15 грудня 1935]

Закуток. 15-XII-35

Завтра буде тиждень, як ти виїхала. Я живу як дерева, що замірають на зиму. Так, я працюю, їм, хожу, сплю, але це все як у півсні. З людьми не хочеться мені зустрічатися та й які тут люди? Бідні люди, їх цікавить у мені тільки те, чи дам я їм заробити копійку.

Коли б, принаймні, наша жертва не була даремна. Я не кажу вже про переклад і його наслідки. Ні, хоч би вже лікування дало добрий результат. Розуміється, голубонько, це краще, що ти поїхала до Жанни, аніж мала б жити у нас цілком чужа людина, якій треба було б весь час дякувати, бо вона, мовляв, нам таку ласку зробила. Ні, ні, це – добре, що ти поїхала, а не ця людина приїхала. Принаймні, кажу, ти користь робиш, помагаєш, може, навіть рятуєш.

Руки мерзнуть писати. Зіма справжня. От тобі й Cote d'Azur. Напиши, голубонько, чи були в Hyeres вітри за цей час, що ти там.

Вчора перебрав картоплю. Бешувати?¹ Так сніг, замерзла земля.

Будь спокійна, ясна і радісна, моя єдина.

[Лист адресований:] *Madame J. Handel (for R. V.) Villa "La Paix" Hyères (Var) [В архіві лист зберігається не на місці, а серед листів за 1933 рік]*

¹Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015.– №1–12; 2016.– №1–11; 2017.– №1, 6–8.

[Мужен – Єр]

[15 грудня 1935]

Закуток. 15-XII-35

Голубонько моя, ти завадала мені тривоги своїми сумнівами щодо Жанниного перекладу. Чи треба розуміти ці сумніви так, що ти вже помітила повільність і несправність Ж[анни], чи ще тільки боїшся цього? І коли виявиться, дійсно, неспроможність і необхідність передати переклад Ніні, то як же це зробити? Адже треба поспішати, треба, щоб Ніна негайно їхала сюди. А через це й ти ж сама мусиш негайно виїхати. Значить, кинути лікування Жанни? Чим же пояснити це?

Я потішаю себе тим, що, може, ти перебільшуєш. Розуміється, щось є, без цього ти б не писала так. Але чи не можна з тим якось інакше боротися? Нехай Ж[анна] візьме собі порцію на день, а саме: не менше 8 моїх сторінок. Вона цю порцію мусить робити щодня. Коли на це в неї має піти 3-4 години, хай сидить і працює. Не треба гадати, що працюючи 1-2 години на день, можна зробити роботу так швидко, як ми гадали. Ти пишеш, що не буде видко, що це – переклад. Це – дуже багато, це – головніше. У нас часу є ще майже 4 місяці. В кожному разі 1 ½ -2 місяці, 50-60 днів вона має перед собою. Є (буде) 300 сторінок. Одже, коли в день робитиме по 8 ст[орінок], то вся робота забере днів 40. На прогуляння кладімо 10 днів, от виходить 30 днів, біля двох місяців. [Тут у тексті стоїть знак вставки і на лівому полі дописано:] Скільки сторінок уже перекладено і за який час? Напиши одверто.

Що немає практики, вправ, навичок? Так, це – хіба, але головне, щоб це не виходило по-дитячому, щоб не мало вигляду малограмотності, наївності, незграбності. Коли є така небезпека, то, дійсно, треба припинити це й передати кому-небудь іншому. Бо щоб не вийшло того самого, що з перекладом Лярошки¹, – (“краще робити наново”). Звичайно, сумно й тяжко буде віднімати, але що ж робити?

Тільки ти з переляку, дійсно, не хапайся, постарайся бути якомога об'єктивнішою, безстороннішою, але й твердою, коли виявиться потреба. Треба на всякий випадок переписати на машинці кілька сторінок і послати їх Жульєті або дати Maratраj'єві на перевірку. В кожному разі, затягати ніяк не можна, треба вияснити швидче і, на випадок необхідності припинити з Ж[анною], треба зробити швидче, щоб не гаяти час. Май на увазі, що листування з Ніною й приїзд її сюди візьмуть чимало часу. А потім знову редагування Жульєстою, переписка і т[аке] і[нше]. Чи вистачить у нас часу? Але й не хапайся, повторюю, не перевірявши як слід.

Коли головний дефект – повільність, то поговори одверто й щиро з Ж[анною] і разом знайдіть спосіб прискорити (більше годин роботи на день, чи що?). І зараз же по одержанні цього листа напиши мені докладно й одверто, не ховаючи нічого і не перебільшуючи.

Сьогодні вранці я якось не чув, коли листоноша прийшов і не віддав йому листика для тебе. Тепер він піде разом з цим. Сьогодні у нас ясно, різко-ясно і в мене звичайне відчуття цієї цікавої метеорологічної причини: втома, нехіть, стиснення висків і легкий біль по черепу.

Я запалив опал, бо в такому стані дуже важко перетерплювати холод. Нічого не робив і зараз піду в Mouigins укинути листа й купити дріжжів. Ти мені так і не сказала, яку кількість треба дріжжів на один хлібець. Я куплю 100 гр[ам], думаю, що більше не треба. Я придумав спосіб пекти хліб на газі, хоча завтра спробувати. Про наслідки напишу тобі.

Ім я, голубонько, як звичайно й усе більше схиляюсь до висновку, що менше їсти значно здоровіше і лекше. Досі ще є перепічки і тільки вчора купив коробочку сиру, а то нічого ще не купував.

Сплю досить добре. В ліжку кладу грілку і вона лишається теплою, – в'яви собі, – аж до ранку. Все було б добре, коли б... дехто був тут. Все було б повне, нормальне, значне. Ну, та що ж робити, треба робити цю жертву. Якби ж тільки

вона не вийшла на даремне. (Що ж може статися з Ж[анною] і дітьми? Ти щось конкретне підозріваєш, маєш якісь підстави боятися? Напиши). Ну, як би ні було, ти – моя, ти будеш зо мною. А решта... “якось та буде”. Всією істотою твоїй.

[Наступний текст дописаний навколо основного тексту на різних сторінках листа:] Від халабудів лист, довгий і повний маленьких дрібниць. Але нічого цікавого. Але ти про себе детальніше напиши, як їси, як спиши, як час минає. Моє життя тобі видне й відоме. А твоє? Пера не знайшов. Пропало? Чи знайдеться?

[Над текстом першої сторінки, перевернувши аркуш, дописано:] Я все ж таки, мабуть, не приїду, – шкода часу й грошей. Та й чи не втомить перебування там? Вітай усіх.

№368

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Єр – Мужен]

[15 грудня 1935]

Hyères, 15-XII.

Сьогодні неділя, мій Любий, завтра тиждень як я поїхала з дому. Мені теж здається, що це було в минулі місяці, давно-давно, але все так яскраво до найменших дрібниць живе в мені, що майже дає вражіння мого безпосереднього контакту з ним. Ти – присутній в мені постійно. Я дихаю, думаю, балакаю, маючи тебе в собі, чекаючи апробації, підтвердження. Іноді стає ніяково за якесь слово, неначе ти подивився на мене з докором. А, крім того, я слідкую за твоїм життям, за рухами, їжею, почасти навіть думками. Так, мені легше, ніж тобі, бо круг мене рухаються істотки, посміхаються милі обличчя дітей... Мені хочеться прохати вибачення в тебе, що покинула тебе, що не з'організувала своєї роботи так, щоб ти не думав постійно про економію, щоб ти міг працювати вільно, спокійно, щоб сонце було твоїм постійним гостем. Я твердо вірю, знаю, хочу! *Et se que la femme veut!*...

Хочу тебе попрохати писати мені по-французьки. Це дасть тобі хоч яку користь. Пиши все, як прийде на думку. Добре?

Може й справді нова Agence має клієнта для будинку? Якщо це так, то з Rouchier можна було б порозумітися. Але все ж краще, я гадаю, не заплутувати до справи інші agences. Що ти їм відповів? Щоб тобі не возитися з листами, ти можеш їх всі пересилати сюди, я буду відповідать, згідно твоїх указівок.

Ти знаєш, яку техніку ми вживаємо для перекладу? Я роблю дослівний черновик, а [Janne] зв'язє його з російським текстом і переробляє. Це дає економію часу, бо вона занадто довго возилася зі словником, з текстом рос[ійським]. Один час я навіть почала сумніватися, чи справиться вона, взагалі, з роботою. Але тепер я бачу, що справа посувається добре. Ініціатива такого співробітництва належить мені й я дуже горда, що це допомагає. Можливо, що через деякий час це буде й зайвим. Там побачимо. Але добросовісність – щось [нерозб]окронне!

Чи ти одповів Корчнівському? Його лист лежить в мене на столі, здається. Треба йому подякувати за його посилочку. Він мене, справді, зворушує! Щось є в ньому людяне, якась мягкість, а, крім того, таке розуміння тебе, твоєї *personalité*. Любов моя, я стараюся бути хоч трошки подібною до тебе. Я сподіваюся, що буду з часом більш вартою твоєї близости. Це я кажу зі всією щиростю, з найбільшою чесністю перед собою. В мені ще багато по закутках різного дрантя, бруду, сміття. А ти – як сонечний шкляний храм. Все в тобі сяє, все незаплямоване, нема нічого, чого б можна було соромитись. Так, так! Не хитай головою невдоволено. Це – так!

Сонце й сніг. Різдяний настрій. Хочеться в гори, на саночках, одне слово, вертається дитинство.

Ти мені не пишеш, чи ти був у Каніві, чи був у кафе, чи мав хоч якусь розвагу, приємність поза працею? Чи ти намалював сніговий пейзаж? Зроби це – благаю тебе!!

Ми з J[anne] були в англійки малярки на приватній виставі. Бачила в неї пейзаж *Oliviers* – надзвичайний! Вона мені каже: “Це сіре, але тут є всі фарби: рожеві, блакитні, фіолетові, жовті.. Що хочете”. Неначе я не знаю, як ти їх робиш. Тобі б, напевно, теж сподобалися її квіти.

Мені чогось непокоїно за твоє здоров'я. Холодний душ здається мені занадто рішучим средством. Я обливаюся також хол[одною] водою, але це зовсім коротко й я не мерзну. Ти не відповів мені, чи кашель зовсім ліквідовано. Прошу дуже написати. Напиши також, як ти переносиш зміни погоди, вітер, сніг та інше. Чи запалив опал? Настоюю на цьому пункті.

Лікування J[anne] посувається дуже повільно. Одобрала в неї каву й цим вивела нерв[ову] систему з рівновагі. Але не можна інакше. Ти напрасно такій певний, що за тиждень вона буде здорова. Хоч би за місяць результат помітний був, і те було б добре.

Здається, що ще не пропустила багато днів і пишу часто. Чи одержуєш?

Я твої блакитні листочки маю з поштою ранішньою. Тут вона двічі на день. Ними починається мій день, тому він не може не бути ясним!!

[Ліворуч від основного тексту дописано:] Трудно одірватися од тебе. Я знаю, що ти не будеш ховати від мене нічого, що тебе турбує, чого тобі тяжко

[На попередній сторінці ліворуч дописано:] або недобре. “Аби бог дав здоров'я”. Це головне! Правда? Пригортаюся до тебе всім серцем моїм! M[айка]

№369

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Єр – “Закуток”, Мужен]

[16 грудня 1935]

Huyères, 16-XII.

Мій Ясний,

не було від тебе сьогодні листика й я вже починаю сумніватись, чи все в тебе добре. Але ти ж від мене нічого не ховаєш, ти не зробиш мені такої прикрости, правда? Тоді я зможу жити й дихати певно та вільно. Так у нас повинно бути умовлено. Нічого не ховати, навіть прикросці мають бути спільними.

В мене болить голова. Це значить, що має бути крута зміна погоди. Сніг вже збіг під занадто теплим сонцем, але, напевно, щось готується. [нерозб: Буфита (?)] голова – вірна ознака. В тебе теж, напевно, не зовсім ладно? Напиши. Все ж останнє йде добре. Новий спосіб праці її значно прискорює, й я безумовно рада, що придумала таку техніку. Часто J[anne] навіть не заглядає в мої записки, бо все сама розуміє, але це дає їй більш певності в роботі. Так минає наш час. Ходимо на прохід, але не дуже багато. Балакаємо (лікування) не більш години та й то не без перерв. Настрій бадьорий, діяльний, здоровий. Мені безумовно ця подорож також принесе користь. Але одне постійно легенько поболує – туга. Тільки це нічого, – це солодкий біль. Мені б лише знати, що тобі не дуже погано, а так все буде добре.

[На цій сторінці, ліворуч від тексту дописано:] Коли вранці розплющую очі, – перша думка за тебе. Чи не чуваєш ти, часом, моєї при[закінчення на першій сторінці ліворуч від тексту:] сутності? Любий мій, спокій мій, щастя. Мій, мій, мій. Всім серцем
Твоя Майка.

№370

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Мужен – Єр]

[16 грудня 1935]

Закуток, 16-XII-35

Café “Les Allées”¹

Бач, який я шикун, сижу в кав'ярні. Мусів піти до *Mennier*² спитати про *defonçage*³, ну, та й далі пішов, аж до Каніва. (Земля мокра, доведеться, мабуть, подождати

з тиждень-два). Та й не працюється мені ці дні (“гостра ясність!”). Два дні вже нічого не роблю. В’яви собі: написав Сірій⁴. Запевняє, що не має злої волі, що на 25-І-36 верне гроші. Прислав папірця, – повістку чеського суду про продаж його річей з торгів (за борги, мабуть). Торгів не було, вдалося, пише, так уладнати. Але це, мовляв, показує, які його погані справи. Я йому не вірю. Так і пишу йому. Але згожуюсь чекати ще й на цей раз, до кінця січня. А потім почну вживати своїх заходів. Очевидно, він все таки злякався тих наслідків, які виникають. Він не узглядив усього, що я можу зробити. І хоче відтягти час. Але грошей в срок не верне, не думаю. Коли б була добра воля до того, він мав нагоду це виявити всякими способами. Ну, та побачимо, зрештою.

Хай тобі буде ясно, радісно, моя єдина!

[Листівка, адресована, як і попередня]

№371

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Єр – Мужен, “Закуток”]

[17 грудня 1935]

17-XII.

Мій Ясний,

цілих чотирі листи від тебе!! Це вже таке свято, якого давно не бувало. Два з них від 15го та два помічені 16-м. Так ти був у Каневі? Я страшенно рада. Але ж ти не написав, як саме тобі було, чи бачив когось, чи думалось добре? Чи рисовав голівки? В кожному разі радію дуже, що ти, нарешті, виліз з свого закуточка на люди.

Тепер справи: ти помітив правильно мій непокій щодо перекладу. Пояснюється він трудностю початку всякої роботи, а цієї особливо. Тепер ти вже знаєш, що ми змінили техніку праці й вона має зовсім інший темп. У нас з тобою повна тотожність в поглядах на цю працю, тому не бійся, якщо я переконаюся, що вона може занадто затягнутись J[anne] – я буду енергійною зо всіма конвенціями¹. Дуже нам було б і на майбутнє добре мати такого, як J[anne], співробітника, такого уважного, чулого, старанного (занадто, може!) перекладника. Нам же не один раз прийдеться звертатися до перекл[адачів], особливо як буде успіх 1-ої річи, а він буде напевне!! З кожним днем J[anne] все більше входить в роботу. Гадаю, що вона емансипується від мене швидко. Надзвичайно здібна людина, от яку попутчицю тобі треба було б мати! Не думай, що це minder wertichkeit komplex². Я собі ціну знаю, але й добре бачу свої дефекти. Уви! Вони є. Ну, нічого, життя наше довге, а з добрим бажанням та з чесністю з собою можна багато дечого досягти.

Так в нас був вітер, сильний, холодний, не знаю, але кажуть містраль, бо шибки бив. Сьогодні болить голова (продовження вчорашнього). Вранці рано були хмари, але зараз ясно, тільки я не вірю, що це так і лишиться, голова моя не помиляється. І твій стан цілком зрозумілий. Дуже тяжко переносити його самому, Дім мій ясний?! Я забула сказати, що дріжжів треба 25-50 gr., не більше, на нашу порцію. Але тепер ти вже зробив, і моя порада запізнилася. Пам’ятаю, що показувала тобі кількість, але ти не звернув уваги.

Я тобі вже писала, як живу. Маю окрему, затишну кімнатку, поруч з ванною, яка в повному мойому розпорядженню. Вранці сніданок: фрукти, горіхи, кава (не справжня, звичайно!) з молоком і трошки сухарів. Обід: фрукти, салата, два варених (риж, капуста, або макарони, морква). Я їм з флоконами. Ввечері супа з зелені, иноді салата і сушені фрукти. Дефект це: хліб та забагато всього, бо дуже апетит великий. Тепер починаю зменшувати, дякувати природі! Це, мабуть, зміна клімату.

Тобі було б непогано також приїхати сюди, поїсти інакше, ніж звичайно. Гадаю, що привезу звідси дещо нове до кухні.

Лист від Сірого має значення на сей раз більше, ніж раніше. Він напевне почне виплачувати, от побачиш. Здається мені, що й те правда, що в його справи дуже неважні, бо той доказ, що він тобі прислав, підробити не можна. На цей раз я не помилуюся, от побачиш.

Я не можу тобі прислати перекладу, бо він ще не є одшлифований. J[anne] має велику чулість до ритму мови й бояться дитячості її перекладу нема чого. Буде чисто зроблено й цілком літературно. Тепер моя головна турбота – це час, чи зможе вона працювати швидкими темпами. На це я зможу тобі одповісти через 2-3 дні, бо вона й сама ще не може здати собі справи в цьому питанні. Покладися на мене, я розбіруся.

Моє “годи” відносилось до моїх побоювань, це правда, але викликані вони були сумнівами з твого листа “Це для нас дуже вигідно”. Я товчу, товчу... Вибач несв'язність мого листа, це голова моя винна: дуже, дуже болить, навіть зуби всі нють.

Ти пообідав і лежиш на канапі салону³, слухаєш музику. В руках газета, ти опускаєш її й думаєш. Може, й мене згадуєш. Правда? J[anne] спочиває. Я в себе. За вікном голоси, шум возика, авта. Сонця вже немає, готується дощик. За півгодини ми вийдемо кинути листа, перейтися й сядемо знову за роботу. Діти вертаються біля бй, а так цілий день ми вдвох. Правда, господарство одбірає в J[anne] багато часу.

Лист від халабудів мене цікавить, особливо, що вона тобі відповіла? Та чи ж відповіла. Присилать його не треба, звичайно.

Чекаю на те, що пришлють шубку, але грошей їм не посылаю, хай зпочатку пришлють. Це, здається, трошки дорожче, зате певніше.

До завтра, мій дитинько. Завтра напишу знову, бо це стає для мене необхідним.

Будь, мій Ясний, здоровий та ясний. Бережи себе задля мене як “зеницу ока”!!
Обіймаю тебе всією ніжністю моєю.

Твоя

[На цій сторінці зліва від основного тексту дописано:] Не думаю, що твій приїзд стіснить або стомить. J[anne] говорить про це, як про велике свято. Але якщо приїде Jean⁴, то цього ти не роби, бо не буде гарно з ним. Це швидко виясниться.

№372

Розалія Яківна – Володимир Кирилович

[Єр – “Закуток”, Мужен]

[18 грудня 1935]

Huères, 18-XII.

Мій Любий,

вранці від тебе нічого не мала, а це значить, що вже нічого й не матиму. Не смію жалітися, бо вчора мала за кілька днів. Читаю твої листи багато разів і кожний раз почуваю себе дужчою, сміливішою. Спасибі тобі за всю ту радість, що ти дав мені, що наповнює мене як вода всяку річку.

Вночі був страшний вітер. Весь будинок ходив від його. Я не спала і в'являла собі наш Закуток, дерева зі свистом вітра в них і тебе в твоїй кімнатці¹. Як в колісці...

У нас все тут більш-менш добре. Праця посувається не швидко. Це не дає мені певности, турбує, хоч я здаю собі справу, чому саме це так. J[anne] обіцяє, що піде швидче, що це так завжди спочатку, але мені б хотілося, щоб цей швидчий момент вже був, щоб можна було вирахувати, як швидко праця може бути зроблена. Але нічого не поробиш, треба ще почекати...

Тут у нас подій теж нема. В Тулоні лікаря, що ми шукаємо, немає, але є в Марселі. Це занадто далеко, щоб я відважилася везти туди J[anne]. Тим більше, що це не дуже відомий лікар і методи його та результати сумнівні. Щодо нас, то я гадаю або ми звернемося до Ніци, або чекатиме до нашої подорожі до Парижу, що має бути швидко. Таким чином звернемося до першоджерела: Чи ти зо мною згожуєся?

З великою ніжністю прихилию мою бідну хвору голову до твого [наступний текст дописаний зліва від основного:] плеча! Хай тобі буде добре!! Хай тобі буде спокійно, затишно, мирно на душі! Твоя

[На першій сторінці ліворуч від основного тексту дописано:] J[анне] просить тебе неодмінно приїхати на свята!

№373

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Мужен – Єр]

[19 грудня 1935]

19-XII-35

От, і спік новий хліб. І мушу сказати, що він – значно кращий, ніж перший, – і формою, і консистенцією, і смаком, і виглядом. Зовсім пристойний, круглий, пшеничний хлібець, які продають у режимних магазинах. Шкуринка згори вже значно-значно м'якша, можна їсти, хрумтить і зубів не ламає. Спідня, правда, ще товста і тверда, як мармор. Але я маю надію й тут добитися покращення. М'якушка – не така густа та важка, але ще й не така пухка, як у справжніх булочників. Та й це, може, вдасться виправити.

Сьогодні мені Мадаме Otonello¹ прислала макаронів. Дуже смачні! Я, признатися, з'їв їх усі зразу, а була добра тарілка. І на вечір не лишив. От коли б ти навчилася в неї мак їх робити, точнісінько так (а не подібно).

Закінчив свою порцію праці й сів з тобою побалакати. Хмарно в нас, нагнічено, хмуро. Все попритихало, тільки злякано скрикують сирени на великій дорозі. Поговорю з тобою і піду в Mougins, перейтися й купити яблук (у мене ще й досі не скінчилося те кіло, що за тебе ще було куплене в іспанців). Я гадаю, Кохонько, що мені не варто їхати в Nyèges. Втрата грошей, часу, затягання роботи. Тиждень напевне пропаде. А я хочу вже скинути з себе цей тягар й віддати більше уваги господарству, садові. Ні, вже перетерплю цю спокусу.

Але ти мене знову непокоїш своїми жалями на повільність Ж[анни] в перекладі. Ти не відповіла на моє запитання: скільки моїх сторінок ви вже зробили. Напиши, моя люба. Але чого ж воно знову погіршало? Адже ти винайшла нову техніку й справа немов би пішла гарно? В чому річ? Що втратилось? Ти пишеш, що навіть вирахувати не можна, коли робота може бути закінчена. Чому так? Адже тобі відомо, скільки (в середньому) сторінок у день ви робите. Ну, хай тепер 5. (Не менше ж, ради бога??). Значить: 300 : 5 = 60. Два місяці. На середину лютого переклад міг бути закінчений. Два тижні на переписку. Кінець лютого. На редакцію і, може, нову переписку ще місяць. На кінець березня вся праця остаточно могла б бути закінчена. І це було б не страшно. Але страшно те, що, дійсно, станеться якась притичина з Ж[анною] і вона залишить переклад. І що тоді? Правда, інший перекладник докінчував би, а не спочатку починав. Ну, та, може, це занадто песимістичні гадки. Але, розуміється, підганяй її і старайся, щоб вона до 10 стор[інок] в день дійшла. Треба мати час на запас, на всякі випадки. Та, мені думається, дійде. А все ж таки напиши, скільки тепер робите в день.

Вже темно. Піду. А завтра вранці докінчу.

Вернувся з проходу. Вечеряти ще рано. Шоста година. В цей мент у вас там вертаються діти й ви збираєтесь вечеряти. Я радий, що тобі не нудно, не самотно, що ти живеш з хорошими людьми. Тобі трошки сумно за "Закутком", але це не може гнітити. От ви сидите за вечерею, молодь живо, захоплено про що-небудь розповідає (молодь же про все захоплено розповідає), в хаті стоїть гамір, тепло, затишно. Аби тільки лікування і переклад посувалися успішно. Та, будемо сподіватися, що й це буде.

На жаль, голубонько, наша певність щодо продажу будинку не виправдується. Звичайно, на метод Rouchier треба тільки один день. Але... щось бариться, той день.

Тиша-тиша в нашій хатині, тільки годинничок тюкає.

Ну, треба й мені готувати свою вечерю: пухайрон², цибульку, баклажан і виноград.
[Над текстом цієї сторінки, перевернувши аркуш, дописано:] Яблук добрих немає.
Купив оранжів у Pans'a³, казав – добрі. Побачимо. Варю мало, нема охоти. Та й менче почав їсти. Ой, за тобою я зголоднів.

[Над текстом першої сторінки, перевернувши аркуш, дописано:] Привіт твоїм милим співмешканцям. Дуже мені шкода, що не можу приїхати. Хочеться, але... Але що ж це таке діється з твоєю бідною головою?! В чому річ? Знову на бідний наш режим обертається: як же це так?? І так часто пішов цей біль, і так подовгу. Голубонько моя прекрасна, бідна! І мене нема коло тебе, хоч на хвилину полекшити "накладенням" [Останнє слово нерозбірливо].

[Ліворуч від основного тексту першої сторінки дописано:] Чи придався до чого-небудь бісиклет⁴? Чи написала ти Ожъє⁵ про човен?

[Під текстом першої сторінки, перевернувши аркуш, дописано:] Ну, хай же тобі щодня буде мило, радісно, "безпричинно-радісно" на душі, моя чудесна. Ти цілком заслуговуєш цього. Твій.

[1936 рік]

№374

Розалія Яківна – Володимир Кирилович

[? – Мужен]

[? серпня 1936]

Pibonson 3 h¹.

Мій Ясний,

я сижу й думаю за тебе... Бачу, як ти лежиш в їдальні на канапі², як гарно та тихо круг тебе, яке все рідне, привітне, солодко-тужне навкруги...

Поїдемо години на дві. Я сама, Л. спить³, сеанс пройшов добре, все ніби- то сприяє спокою, але мені сумно й хочеться додому...

Viuila!

Ну, та все це пусте й "все, мамаша, будет хогошо"^{*}

Адреси тобі написати не можу, бо не знаю.

Хай тобі добре живеться без мене, бо я завжди з тобою, коло тебе, круг тебе думками, чуттям, всією душею.

Що ж ти їв, мій бідний?

Я забула сказати.

Твоя М[айка]

[Лист датований за поштовим штемпелем, на якому читається: Alpes-Maritimes⁴. 8-36, число відбите не чітко. Лист на бланку: "Domaine de Pibonson Boîte 133 Cannes France"⁵. Ліворуч номер телефону: Cannes 28-65.

№375

Розалія Яківна – Володимир Кирилович

[Готель Сівраг в Ла Фу д'Алос (Північні Альпи) – Мужен]

[25 серпня 1936]

Cher Monsieur et ami, j'aimerais bien vous parler. Voulez vous venir au café "Les Allées" lundi a¹ [Телеграма]

№376

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Мужен – Готель Сівраг в Ла Фу д'Алос (Північні Альпи)]

[28 серпня 1936]

Mougins, 28-VIII [1936]

Мій дорогий Люб! Спасибі тобі за телеграмку. Дуже радий і тепер спокійний. Зараз іду до Каніва купатися. У нас нічого нового. Працюю і ражуся з сусідами про

*хогошо – Розалія Яківна інколи в українських словах окремі літери писала латиницею.

господарчі справи. Обидва радять зберегти жасмін¹. Схиляюся до цього. Але ще обміркуємо разом.

Прийшов лист од канцелярії Бенеша. Тільки саме повідомлення про одержання листа та ще переказ од Бенеша що він пам'ятає наш contact колишній. І більш нічого. Ну, хай же тобі буде добре, добре.

[Лист написаний на бланку закритої листівки під текстом телеграми від Розалії Яківни, який закреслено синім олівцем, дата 28, як і лист, написана чорнилом, а зверху червоним олівцем – 25 (очевидно, дата телеграми)]

[Перевернувши аркуш, дописано над текстом телеграми:]

Не знайшов закриток, пишу на цій.

Чекаю на тебе в п'ятницю?

У нас задуха сильна, хоч і є вітер. Але в хаті у нас все таки затишно. Аби ще тут була.

[Закрита листівка адресована: Madame R. Vinnitchenko Hotel Sivrag Á la Foux d'Allos (B. Alpes)².

Зворотна адреса: Exp. V. Vinnitchenko Mas "Zakoutok" Mougins (A[lpes] M[aritime])³.

Коментарі

№365

¹ 139 NICE – Jardin Albert-1er et Palais de la Jetée – Vue générale –

Ніцца. Сад ім. Альберта I і Палац де ля Жете – Загальний вид.

[Палац де ля Жете (Палац на пірсі), або Жете-Променад де Ніс (Jetée – Promenade de Nice) – палац, збудований 1882 року за прикладом Брайтона на палях навпроти публічного саду як розважально-туристичний заклад для англійців, які в той час масово селилися в Ніцці вздовж узбережжя Середземного моря, поклавши початок Англійського бульвару – Promenade des Anglais ; зруйнований в 1944 р. німецькими окупантами].

² HYÈRES EXTREME SUD DE LA CÔTE D'AZUR – Єр. Крайня південна точка Лазурного узбережжя. [Єр – комуна на південному сході Франції в регіоні Прованс – Альпи – Лазурний берег, департамент Вар, округ Тулон]

№366

¹ Бешувати – Готувати землю для посадки, розбиваючи великою тризубою сапою (бешою).

№367

¹ що з перекладом Лярошки – Лярошка, Лярош (Laroche) – перекладачка на французьку мову творів В. Винниченка, зокрема, й роману "Сонячна машина". 24 січня 1926 року він записав про неї в щоденнику: "Перекладачка m-me Laroche. Тепер настійно балака тільки по-французьки. Мабуть, для того, щоб підкреслити, що вона французженка, щоб викликати до себе більше довір'я як до перекладачки. Закостенілість французької мови, яку вона називає "точністю". Образів боїться" (Винниченко В. Щоденник. Т.3. 1926 – 1928. – С. 39 – 40). Взятася за переклад роману В. Винниченка "Чесність з собою", але отримавши аванс, довго не закінчувала роботи, не відповідала на його листи-нагадування, і він змушений був навіть погрожувати їй судом. А 14 квітня 1928 року записав у щоденнику: "...мучила злість і огида до Лярошки за її шахрайство, за те, що виманула гроші, обдурила, що тримає рік переклад, що поводитьсь нахабно, цинічно й вороже. І раптом згадав своє "Злочинство". Прийшла думка: так найлегший же спосіб одчепитись од цих почувань, що докучають мені, відбирають час і шкодять мені самому своєю отруйністю це – пожалить саму Лярошку, простити її за негарність, зрозуміти її. І не тільки це, а й написати їй замість загрози судом лагідного листа і подарувати гроші. Коли вона людина хороша, вона гроші сама поверне. Коли погана, то не поверне, але їм же гірше буде від своєї поганости. Розуміється, для Лярошки в такому моєму поведженні, мабуть, нічого педагогічного не буде, можливо, вона оцінить мій вчинок як дурість. Але для мене вже є вигода, що я позбавлюсь від поганих і шкідливих мені почувань. (Там само. – С. 491).

№368

¹ Et ce que la femme veut... – Чого хоче жінка... Початок французької приказки: Чого хоче жінка, того хоче бог. (Тобто жінка завжди домагається того, чого хоче).

² Чи ти одповів Корчнівському – Ідеться про Антона Коршанівського.

№370

¹ Café "Les Allées" – Кафе "Алеї".

² до Mennier – Особу не встановлено.

³ defonçage – глибока оранка.

⁴ *написав Сірій* – Ідеться про лист Ю. Тищенка (Сірого) від 15 грудня 1935 року. Подаю його текст повністю:

“Мукачево 13/XII-35

Дорогий Володимире Кириловичу,

Ваш рекомендований лист я одержав. Ви мені кинули страшне обвинувачення. Я готую Вам детальне справоздання, яке мабуть обійме всі роки мого з Вами знайомства і наших взаємовідносин, а тому дуже прошу Вас на відповідь трохи почекати. Можете бути певні, що “Дзвін” я охороняв всіма силами, які тільки були в мене і Ви нічим не потерпите. Свій борг я сплачу Вам в січні місяці найдалі до 25/1. Не зла воля, не переднаміренність не те що Ви закидаєте мені було причиною, а той просто жадливий матеріальний стан в якому я опинився були причиною тому. З моєї відповіді Ви може зрозумієте, чому й ту нещасну крамничку отримав на мення жінки. Коли я й був винен комусь, то напружую всі сили й виплачую все. Не з чужого майна, не з “Дзвону” не з краденого, а з того що вироблю сам. Крах в Празі потіг за собою цілий ряд езекуцій, які я видихав з тяжкою бідою, та борючись, хапаюсь за соломинки. Що від цього не звільнена й книгарня, хай Вам буде доказом один з тих документів, який я прикладаю тут. Їх була ціла низка, але вже з того всього вилажу. Не відповідаю Вам часто, бо що дня надіюсь щось заслати. Протягом свого життя я не спротивив жодного чужого шага. Життя моє все тепер звелось до того, щоб виконати чесно свої повинності, а потім будемо бачити. Я їх виконаю чесно й супроти Вас, тільки прошу ще трохи потерпіти. Вже скоро від всього того увільнюсь і Ви може тоді переконаєтесь що в мене ніколи не було супроти людей злої дії, а особливо супроти Вас. Отже дуже Вас прошу почекати на моє справоздане. Дзвін лежить у Відні і його мої особисті справи не торкаються.

Прикладаю той папірець, з якого вилазив в день одержання Вашого листа.

[Ліворуч від основного тексту дописано:] Бажаю Вам всього найкращого.

[Підпис – Ю. Тищенко]. Згаданий В. Винниченко документ доданий до листа. (Архів-музей ім. Д. Антоновича УВАН (США), фонд Юрія Тищенка, не описаний).

№371

¹ *консеквенціями* – консеквенція – (від фр. conséquence) – наслідок, результат.

² *minder wertichkeitz kompleks* – der Minderwertigkeitskomplex (нім.) – комплекс меншовартості.

³ *лежиш на каналі салону* – Розалія Яківна згадує кімнату, яка стала улюбленим місцем відпочинку в результаті перебудови після того, як було викинуто громіздку піч. Григорій Костюк, який про роботу по перебудові будинку писав зі слів Розалії Яківни, констатував, що “за кілька місяців тяжкої праці запущена, струхлявіла від занедбання хата перетворилася на чистеньку, свіжу, добре, із смаком обставлену і внутрішньо зручну для життя, праці і відпочинку дев’ятикімнатну, двоповерхову, з усіма вигодами віллу” (*Подольак Б.* Остання резиденція В. Винниченка (“Закуток та його історія: 1934 – 1951 pp.”). – С. 26). Усю важку роботу підсобника виконував сам Володимир Кирилович. Фізично найтяжча праця була саме коло ліквідації величезної печі й перебудови тієї площі в окрему кімнату. Розалія Яківна згадувала: “Щоб могли використати для мешкання цю площу, прийшлося витягти весь матеріал, що складав колишню піч. З плит, які вистилали її, зробив господар (В. Винниченко – *Б. П.*) під маслиновим деревом лаву, а з круглого каменя, який у формі арки завершував піч, зробив столик перед лавою. При переносці одної з таких великих та дуже важких плит В. В. не вдержав її і, силкуючись втримати, роздушив собі пальця на правій руці” (Цит. за: *Подольак Б.* Вказ. праця. С. – 25). Але трудність полягала не тільки в тому, щоб витягти все каміння, цеглу й глину, з якої була збудована старовинна піч, а ще й у тому, щоб на її місці побудувати нову кімнату з двома цілком новими стінами. Володимир Кирилович з честью впорався з цим трудним завданням. На місці печі постали стіни нової кімнати, а замість незграбного й великого припічка з’явився гарний, досить тонко зроблений камін. “З того часу це місце стало для В. К. і Р. Я. найулюбленишим місцем відпочинку, розмов і читань нових творів” (Там само. – С. 26).

⁴ *якщо приїде Jean* – Жан (франц.) – Жан – Очевидно, чоловік Жанни.

№372

¹ *і тебе в твоїй кімнатці* – Детальний опис кімнати В. Винниченка в “Закутку” (кабінет і разом спальня) дав Г. Костюк. Він зазначив, що це була найбільша і найсвітліша кімната в усьому будинку (довжина 6 м, ширина 3 м, висота – 2 м. 40 см). Стіни кабінету пофарбовані блакитною водяною фарбою, стеля – білою. На стелі – півкругла, золотистого кольору алебастрова лампа на шнурах. На вікнах фіранки золотавого кольору. Такого ж кольору покривало на каналі й подушечки на ній. Двері зроблено в кутку і так вдало припасовано, що коли сидиш у кімнаті, то їх майже не помітно. Вздовж правої від входу стіни – дві з’єднані дерев’яні полиці по сім переділів кожна (190 x 95 см). Полиці щільно закладені книжками та журналами чужими мовами (переважно французькою). В кутку протилежної від дверей стіни – шафа, вроблена в стіну так, як це робиться в старих провансальських будинках. Подвійні дерев’яні дверцята підроблені

під горіхове дерево. У цій шафі – одяг В. Винниченка. У протилежній від дверей стіні – двоє вікон (розмір 110 x 70 см). Вікна виходять на південний захід саду й городу. У вікна заглядає гілля великого дерева, що росте біля самого будинку. Між вікнами велике чотирикутне люстро в позолоченій дерев'яній рамі (135 x 115 см). Ліворуч від люстра – малюнок олійною фарбою на картоні (27 x 24 см) : жінка пише на машинці. Праворуч – “Паризький пейзаж”, теж олійною фарбою. Це з ранніх малюнків В. Винниченка (десь 1925 – 26 років). В куті цієї стіни і шафи прироблено трикутну полицку з пензлями, фарбам та іншим приладдям для малювання. Над полицкою – натюрморт олійними фарбами : жовті квіти стокротки й левкої в глечуку, що стоїть на столику. Мальовано на дерев'яній дощечці. Під полицкою стоїть великий шкіряний фотель з трибічними стінками і з оксамитовими брунатними подушками на спинці та на сидінні. Коло фотелю – дві скриньки з олійними фарбами. Між фотелем і правою стіною, трохи затуляючи шафу, стоїть великий мольберт, а на ньому – портрет молододі жінки в червоній хустці на плечах і з квітами в руках (80 x 60 см). Нижче портрета, спертий на ніжку мольберта – “Український пейзаж” (80 x 60 см), композиція з пам'яті.

Вдзовж поперечної лівої стіни – ліжка-канапа з покривалом із золотого оксамиту і трьома такими ж подушками. Над канапою – велика картина (135 x 95 см) : жінка лежить на розкладеному полотняному ліжку. Спить. Біля її ніг – котик. Все це на тлі провансальського пейзажу. Це портрет дружини В. Винниченка.

Остання стіна, що відокремлює кабінет від коридору. Посередині – поперечним боком приставлений до стіни робочий стіл В. Винниченка. Масивний, з червоного дерева (акажу), на двох тумбах з трьома шухлядами в кожній. Коло нього фотель такого самого стилю, з плетеним сидінням. Ліворуч висувна дошка для дукарської машинки. Стіл затягнений темно-червоним сукном. На столі невеличкий вазон з квітами і різні дрібні речі: перо, окуляри, блокнот, гуцільського виробу ніж для розрізування книжок, мармурова підставка для олівців, бронзове прес-пап'є з різними фігурками (п'яний ведмідь, хлопчик з снопом, ангел), апарат для зшивання листів, шкіряний. На столі праворуч – 12 течок з листуванням, рукописами і різними матеріалами для праці.

Обабіч столу при стіні – дві великі шафи (150 x 140 см) на п'ять переділів кожна. В передній – книги українською мовою. Власне – це збірка творів В. К. Винниченка в кількох виданнях і багатьма європейськими мовами.

Друга полиця наповнена книгами переважно чужими мовами, книгами з мистецтвознавства, з історії і теорії образотворчого мистецтва, мистецькими альбомами і багатьма теками з рукописами В. Винниченка.

Над столом поміж цими шафами висить великий портрет В. Винниченка роботи М. Глуценка 1928 в Парижі. Тут В. Винниченко сидить на канапі. Одна нога на другій, і видно їх на три чверті. Поза спокійна. Портрет намальовано в манері другого періоду М. Глуценка – реалістично.

Біля дверей над шафою з книжками – автопортрет В. Винниченка, виконаний пастелями на папері. Далі – портрет дружини в капелюсі, намальований ще 1926 року в Парижі, портрет пані Тамари Скрипт “Єва з яблуком” (1938 р.), “Пейзаж на Сені” та інші. (Подольак Б. Вказ. праця. – С. 34 – 37).

№373

¹ *Madame Otonello* – Особу не встановлено. Можливо, муженська сусідка В. Винниченка.

² *пуаврон* (від фр. *poivron*) – болгарський перець.

³ у *Pans'a* – особа не встановлена.

⁴ *бісиклет* – велосипед (від фр. *bicyclette – vélocipède*).

⁵ *Чи написала ти Ожъє* – Особу не встановлено.

№374

¹ *Pibonson 3 h* – Пібонсон, 3 год. Пібонсон (фр.) – маєток, виноробне господарство на околиці Мужена.

² *лежиш в їдальні на канапі* – Їдальня в будинку Винниченків у “Закутку” містилася в партері й була досить просторою: довжина 5 м 50 см, ширина – 3 м 80 см, висота – 2 м 60 см. Її внутрішню обстановку Г. Костюк описав так: “У їдальні з меблями “рюстік”, з каміном (що збудований, як знаємо, руками Володимира Кириловича), з двома фотелями й столиками перед ним, нашу увагу приковує великого розміру натюрморт “Овочі”. На тлі муженського пейзажу висипано на стіл з кошика різноманітну садовину: яблука, груші, виноград – синій і зелений, помідори, сині баклажани, жерделі, банани, цитрини, гранати, червоний перець тощо. Все це, всуміш з переливним промінням щедрого сонця і південно-французького пейзажу, створює неповторну гаму і гру кольорів в душі пізніх імпресіоністів. Це, безумовно, твір великої мистецької сили й надхнення. “Це одна з найулюбленіших картин Володимира Кириловича”, – пояснює Розалія Яківна. (Історію виникнення цього натюрморту Р. Я. пояснює так. В. К. чомусь не малював натюрмортів. Одного разу Р. Я. поїхала в Канни і замовила

спеціальний асортимент найрізноманітніших овочів. Повернувшись з цим, декоративним кошиком з садовою, вона висипала її перед хатою на стіл при повному сьйві сонця. Саме в цей момент підійшов В. К. і був цілком зачарований несподіваною картиною. “О, це я спробую відтворити по-своєму!” – вигукнув у захопленні. І відразу сів за мольберт. Так народився цей натюрморт”. Поряд з натюрмортом “Овочі” були й інші роботи В. Винниченка: “Квіти” (квіти в полив’яному глечуку на балконі, на тлі пейзажу гір і моря), “Південний пейзаж”. Протилежна стіна, – свідчить Г. Костюк, – “прикрашена оригінальною картиною японського маляра Куноші “Серни в степу” (Подольак Б. Вказ. праця. – С. 32, 33-34).

Від себе додаю, що згаданий тут натюрморт високо цінував М. Глущенко. “Велике досягнення Винниченка, – писав він, – його натюрморт. Чудово скомпонований, з тонкою чутливістю фарб, натюрморт вражає своєю малярською ширістю”. У примітці до цього тексту сказано: “Цей натюрморт переховується в Детройті” (Глущенко М. Винниченко // Володимир Винниченко (Статті й матеріали). – Нью-Йорк, УВАН у США. Комісія для охорони й збереження літературної та мистецької спадщини В. К. Винниченка. Ред. кол.: Б. Подольак та ін. – С. 63).

³ *Л. спить* – Розшифрувати ініціал і встановити особу не вдалося.

⁴ *Alpes-Maritimes (фр.)* – Приморські Альпи – департамент на південному сході Франції в регіоні Прованс – Альпи – Лазурний берег, біля Середземного моря.

⁵ Маєток “Пібонсон” Поштова скринька 133 Канни Франція.

№375

¹ Шановний пане і друже, я хотіла б поговорити з вами. Ви б прийшли в кафе “Алеї” в понеділок.

№376

¹ *радять зберегти жасмін* – У садибі, купленій В. Винниченком, були великі запущені зарослі жасмину. Винниченки сподівалися, що якщо ті зарослі розчистити і постійно за ними доглядати, то з квітів жасмину та врожаю інших садово-огородніх культур можна буде мати прибуток, який дозволить погасити борг за садибу. Але ці надії не справдилися. Г. Костюк писав: “Занедбані город і сад першої ж весни господарювання В. Винниченка (1935 рік) перетворилися в упорядковане, культурне садово-городницьке господарство, що багато обіцяло. Здавалося, що ще рік-два і ця перша тяжка праця дасть ефективні наслідки. Борги будуть ліквідовані. Праця стане легшою, продуктивнішою і прибутковішою. І тоді, напевно, ще лишиться час і на мистецьку творчість. Та “не так сталося, як ждалося”. Перспективи на блискучі господарські й матеріальні здобутки від вирощування городини й садовини на практиці, пізніше, виявилися дуже ілюзоричними. Тяжка селянська праця у Франції ледве давала Винниченкові змогу прогудувати себе з дружиною і ськ так покривати поточні податки державі. Борги, зроблені при купівлі й реконструкції садиби, страшною примарою продовжували висіти над Винниченком” до кінця його життя (Подольак Б. Вказ. праця. – С. 27).

² *Madame R. Vinnitchenko Hotel Sivrag Á la Foux d’Allos (B. Alpes)* – Мадам Р. Винниченко Готель Сівраг в Ла Фу д’Алос (Північні Альпи).

La Foux d’Allos – Ла Фу д’Алос – розкішний гірськолижний курорт в комуні Аллос у північній частині департаменту Альпи Верхнього Провансу. До 1970 р. департамент Альпи Верхнього Провансу (один із департаментів регіону Прованс-Альпи-Лазурний берег) називався Нижні Альпи: *V[asses] Alpes* – на адресі.

³ *Exp. V. Vinnitchenko Mas “Zakoutok” Mougins (A[lpes] M[aritimes])* – В. Винниченко Фермерський дім “Закуток” Мужен (Приморські Альпи).

Далі буде.

Упорядкування, примітки та коментарі

Надії Миронець.

Переклад текстів із французької

Зої Борисяк.

Отримано 7 червня 2017 р.

м. Київ